

# BİR ÂYETİN BAŞINA GELENLER

(Size yazılan oruç) sayılı günlerde tutulur. Sizden kim, hasta veya yolculuk halinde olursa, tutmadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Orucu tutabilecek olanların bir çaresizi doyuracak kadar fidye (fitre) vermesi de gerekir. Kim bir iyiliğin fazlasını yaparsa onun için iyi olur. Oruç tutmanızın ne kadar iyi olduğunu bilerseniz, (hasta ve yolcu olmanıza rağmen) tutarsınız.

## 1. Giriş

Bu başlık altında Bakara sûresinin 184. âyetinin gelenekte ele alınış tarzını göstermeye, ardından âyetin Kur'ân bütünlüğündeki anlamını tespit etmeye çalışacağız. Önce sözünü ettiğimiz âyetin metnini görelim:

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ  
طَعَامٍ مَسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Şimdi de yukarıdaki âyete verilen ve geleneksel yaklaşımı yansıtan meallere göz atalım:

## 2. Âyetin Meallerde Ele Alınışı

Diyanet Vakfı'na ait meal şöyledir:

...Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutmadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilerseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

Görüldüğü üzere âyette yer alan وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامٍ مَسْكِينٍ şeklindeki ibare yukarıdaki mealde "(İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı ma-

zereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir." şeklinde dilimize çevrilmiştir. Bu çeviriye düşülen not şöyledir:

"Dinde güçlük yoktur. Allah orucu emretmiştir. Oruç tutma şartları bulunan kimseler oruç tutarlar. Hastalık, yolculuk gibi geçici bir engelden ötürü oruç tutamayan, sonra kaza eder. İhtiyarlık ve iyileşmeyen müzmin hastalık gibi devamlı özürlü olanlar fidye verirler. Her türlü zahmete rağmen kendi arzusu ile gönülden oruç tutan ve hayır yapanlar övülmüştür."

Yukarıdaki meal hazırlayanlar tarafından kaleme alınan Kur'an Yolu isimli eserde konuyla ilgili olarak şunlar söylenir:

"Orucu tutmakta zorlananlar" şeklinde tercüme ettiğimiz kısımda geçen "yufükûne" fiili gerek dil bilimi gerekse kıraat şekilleri bakımından farklı mânalara müsait olduğu için bu kısmı, "oruca tutabilecek durumda olanlar" şeklinde anlayanlar da olmuştur. Bu ikinci anlayışa göre başlangıçta, müminler oruca alışınca ya kadar böyle bir seçenek getirilmiş, oruç tutabilecek durumda olanların da isterlerse fidye vererek bu ibadeti yerine getirmelerine izin verilmiş, sonra bu izin kaldırılmış ve gücü yetenlerin orucu tutmaları gerekli kılınmıştır. Bizim tercüme ettiğimiz şekil ve katıldığımız mânaya göre ya bünyesi veya içinde bulunduğu durum



ve şartlar sebebiyle orucu zor tutan, oruç tutmakta zorlanan, devam ettiği takdirde hasta olmaktan veya mecbur olduğu işini yapamamaktan korkan kimseler oruç tutmak yerine her gün için bir fidye verebileceklerdir. Eski zamanlarda yaşlılık yüzünden zayıf düşmüş kimselerle emzikli ve hâmile kadınlar “oruca tutmakta zorlananlar”a örnek olarak zikredilmiştir. Bunlardan yaşlıların oruç yerine fidye vereceklerinde ittifak vardır. Diğer ikisine gelince meselâ Şâfîî ve Mâlik'e göre bunlar da fidye verirler, sonra da mazeretleri ortadan kalkınca kazâ ederler. Hanefiler'e göre bu ikisi fidye vermezler, sonradan tutamadıkları oruçlarını kazâ ederler. Günümüzde dökümcü, maden, beton ve yol işçisi, tellâk, hamal gibi ağır işlerde çalışan kimselerin de “oruca tutmakta zorlananlar” sınıfına dahil edileceği hükmü birçok fıkıhçı tarafından benimsenmiştir. Bunlar da zarar gördükleri takdirde oruç tutmak yerine fidye verebileceklerdir. (İbn Âşûr, I, 167).<sup>1</sup>

Görüldüğü üzere söz konusu ifade “oruca gücü yetmeyenler” olarak çevrilmiş, bununla “ya bünyesi veya içinde bulunduğu durum ve şartlar sebebiyle orucu zor tutan, oruç tutmakta zorlanan, devam ettiği takdirde hasta olmaktan veya mecbur olduğu işini yapamamaktan korkan kimseler”in kastedildiği düşünülmüş; dahası “dökümcü, maden, beton ve yol işçisi, tellâk, hamal gibi ağır işlerde çalışanlar”ın da bu kapsama sokulabileceğine atıfta bulunulmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığına ait mealde 184. âyet dilimize şöyle çevrilmiştir:

**...Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumunu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.**

Âyetin ilgili bölümü “Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumunu fidye verir” şeklinde çevrilmiş ve bununla ilgili şu nota yer verilmiş:

“Ramazan orucu, ergenlik çağına ulaşmış, akıllı her müslümana farzdır. Hastalık, yolculuk, kadınlara özel hâller gibi meşru sebeplerle Ramazan ayında oruç tutamayanlar, bu oruçları şartların elverişli olduğu başka zamanlarda kaza ederler. Mazeretsiz olarak oruç tutamayanlar, büyük günah işlemiş olurlar. Aşırı yaşlılar ya da iyileşmez hastalar, bu sebeple oruç tutamazlar ve bu oruçları kaza etmekten de ümit keserlerse, oruçsuz geçirilen her gün için bir fidye verirler. Fidye tıpkı fıtır sadakası gibi, bir fakiri bir gün doyurmak ya da bunun bedelini vermektir.”

Bir takım ilaveler katarak sonuçta yine ifadeye olumsuz anlam yükleyen mealler de vardır. Mesela Süleyman Ateş, ifadeyi **Oruca (güç) dayananların fidye vermesi, bir yoksulu doyurması lazımdır** şeklinde çevirmektedir. Yaşar Nuri Öztürk'ün çevirisi de **Oruca zorlukla dayananlar üzerine düşen, fidye olarak bir yoksulu doyurmaktır** şeklindedir.

<sup>1</sup> Komisyon, Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Ankara, 2003, I, 181-182.

Görüldüğü üzere yukarıdaki meallerde ortak nokta, söz konusu ifadeyle “oruç tutamayanlar”ın kastedildiğidir. Zaten meallerin neredeyse tamamı ifadeye bu anlamı uygun görmüşlerdir. Ancak Muhammed Esed’in meali yukarıdakilerden farklılık arzeder. O, 184. âyete şöyle meal verir:

... Ancak sizden kim, hasta veya seyahatte olursa diğer zamanlarda [aynı gün sayısı kadar oruç tutmalıdır]; ve [bu gibi hallerde] gücü yetenlere bir muhtacı doyurarak fidye vermek, bir yükümlülük-tür. Her kim, yapmaya yükümlü olduğundan daha fazla iyilik yaparsa kendisine iyilik yapmış olur; zira oruç tutmak kendinize iyilik yapmaktır -keşke bunu bilseydiniz.



Esed, hastalık ve seyahat sebebiyle oruç tutamayıp daha sonra bunu yerine getirenlerin ek olarak güçleri yetmesi halinde bir de fidye vermeleri gerektiği görüşündedir. Benzer yaklaşım Mustafa İslamoğlu'nun mealinde de görülür.

### 3. Tefsir Eserlerinde Âyetin Ele Alınışı

“وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامٌ مِسْكِينٍ” ifadesinin sonradan neshedilmiş bir hüküm olduğuna dair görüşe tefsir eserlerinde sıkça atıfta bulunulur.<sup>2</sup> Nesh iddiasının İbn Ömer'e nispet edildiği görülür.<sup>3</sup> Nesihten sonra söz

2 Ebû Cafer Muhammed b. Cerir el-Taberî (ö. 310/923), Câmi'u'l-Beyân, Beyrut, 1992, II, 138 vd.

3 Muhammed Abduh, Muhammed Reşid b. Ali Rıza, Tefsîru'l-Menâr, Mısır, 1990, II, 126.

konusu kısmın oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar için devam ettiğini söyleyenler de olmuştur.<sup>4</sup> 185. âyetle neshedilen önceki hükmün aynı âyette tekrarlanan “وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ مَسْفَرًا فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ” ifadesiyle istisna edildiği de söylenir.<sup>5</sup>

Tefsir eserlerinde, “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesi ile oruç tutmaya güçleri yetse de zorlanarak tutabilen yaşlı erkek ve kadınların kastedildiği ancak “فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ” ifadeyle bunlara tanınan ruhsatın neshedildiği de söylenir.<sup>6</sup>

Oruç tutmalarının sıkıntı oluşturması halinde hamile ya da çocuğunu emziren kadınların da bu ifadenin kapsamına girdiğini söyleyenler vardır.<sup>7</sup>

Tefsirlerde, söz konusu iki âyet arasında nesh ilişkisi olmadığı, “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامٌ مِسْكِينٍ” ifadesinin oruç tutması mümkün olmayan hasta ve yaşlılarla ilgili olduğuna dair görüşler de vardır. Buna hamile ve çocuğunu emziren kadınların dahil edildiği de görülür. Bu görüş bağlamında “يُطِيقُونَهُ” ifadesinin farklı kıraatlerine ve konuyla ilgili bazı rivayetlere atıfta bulunulur. “يُطِيقُونَهُ” ifadesi yerine mesela “يَطُوقُونَهُ” şeklindeki kıraat dikkate alınarak ifadeye olumsuz anlam yüklenmekte ve ifade çok yaşlı ve iyileşme ümidi kalmayan hastalarla ilişkilendirilmektedir.<sup>8</sup> Bu doğrultuda atıfta bulunan bazı rivayetler şöyledir:

İbn Abbas “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesini “وَعَلَى الَّذِينَ يَطُوقُونَهُ” şeklinde okurdu. O şu görüşteydi: Âyet mensuh değildir. Kastedilenler, oruç tutmaya güç yetiremeyen ihtiyar kadın ve erkektir. Bunlar her bir gün için bir miskini doyururlar.<sup>9</sup>

“İbn Abbas “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesiyle ilgili olarak şöyle dedi: Bu, ihtiyar kadın ve erkek için ruhsattır. Bunlar her bir gün için bir miskini doyururlar. Hamile ve çocuğunu emziren kadın da oruç sebebiyle çocukları

4 Taberî, Tefsîr, II, 138.

5 Taberî, Tefsîr, II, 139

6 Abdurrazzâk b. Hümâm es-San'ânî, Tefsîru'l-Kur'ân, Riyat, 1410, I, 69-70.

7 Muhammed eş-Şirbîni el-Hatib (ö. 977/1570), Strâcü'l-münîr, Beyrut, t.y., I, 104.

8 Abdurrahmân b. el-Kemâl Celâlüddîn es-Suyûtî (ö. 911/1505), ed-Dürri'l-mensûr fi'l-tefsiri'l-me'sûr, Mısır, 2003, II, 182.

9 Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö. 256/870), el-Câmi'u's-Sahîh, Kahire, 1400, Tefsîr, Bakara, 27.

açısından sıkıntı yaşayacaklarından korkarlarsa aynı hükme tabidir.”<sup>10</sup>

İbn Abbas şöyle dedi: “Yaşlıya oruç tutmama ve her bir gün için bir miskini doyurma ruhsatı verildi. Ona kaza yükümlüğü yoktur.”<sup>11</sup>

“الإِطَاقَةُ” kelimesine “bir şeyi meşakkatle, zorlukla yapma” anlamı verilerek “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesine olumsuz anlam verildiği de tefsir eserlerinde görülmektedir. Mesela “أَطَاقَ الشَّيْءَ” cümlesinin “bir şeyi meşakkatle yapmak” anlamına geldiği hatırlatılır. Dolayısıyla “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesi ile zayıf düşmüş ihtiyarlar ve iyileşme ümidi olmayan hastaların kastedildiği söylenir.<sup>12</sup> Râğıb el-İsfehânî'nin “tâkat” kelimesine dair “bir şeyi meşakkatle yapma” şeklindeki tanımına da bu bağlamda atıfta bulunulur.

Âyette geçen “يُطِيقُونَهُ” ifadesini başına lâ (لا) takdir ederek anlamı olumsuzla çeviren ve ifadenin kapsamına oruç tutmayacak kadar yaşlı ve hasta olanların giridiğine dair görüşler de tefsir eserlerinde yer alır.<sup>13</sup>

İfadeye olumsuz anlam yükleyenler “اطاق” fiilinin if’âl kalıbındaki elif harfinin izâle anlamı ifade ettiğini, dolayısıyla sülâsi babda olumlu anlama sahip olan bu fiilin if’âl kalıbında olumsuz anlam ifade ettiği söylenir.<sup>14</sup>

Tefsir eserlerinde “يُطِيقُونَهُ” ifadesindeki zamirin mercii bağlamında da çeşitli görüşlerden bahsedilmektedir.<sup>15</sup>

Prof. Dr. Abdulaziz Bayındır, Doğru Bildiğimiz Yanlışlar isimli çalışmada konuya geniş yer ayırmıştır. Önce “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِذْيَةَ طَعَامِ مَسْكِينٍ” ifadesi ile ilgili görüş ve ihtimallerden bahsetmiş, sonra da ifadenin ne şekilde anlaşılması gerektiğine dair tespitlerde bulunmuştur. Çalışmada ifadeyle ilgili görüşler şöyle özetlenmiştir:

## a. Olumlu Anlam

“يُطِيقُونَهُ” ifadesindeki “onu” zamiri ya bu âyette sözü

10 Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî (ö. 275/889), Sünen-ü Ebi Dâvûd, thk, Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Dâru'l-fikr, y.y., t.y., Savm, 3.

11 Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Darekutni (ö. 385/995), Sünen, Kahire, 1966, Sıyâm, 8.

12 Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Menâr, II, 125.

13 Şirbîni, Sîrâc, I, 104.

14 Reşid Rıza, Menâr, II, 126.

15 Konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Abdulaziz Bayındır, Doğru Bildiğimiz Yanlışlar, İstanbul, 2014, 5. Baskı, s. 327 vd.

edilen hasta ve yolcuların, tutamadıkları Ramazan orucunu kaza etmeleri halini ya da 183. âyette yer alan orucu gösterir.

Bakara 184. âyetteki “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَ” ibaresine ..**onu tutabilenlere**.. şeklinde olumlu anlam verince, “onu” zamiri ya bu âyette sözü edilen hasta ve yolcuların, tutamadıkları Ramazan orucunu kaza etmeleri halini ya da 183. âyette yer alan orucu (الصيام es-sıyâm) gösterir.

## a.1. Zamirin Orucu Göstermesi

184. âyette olan “onu” zamirinin 183. âyetteki orucu gösterdiğini söyleyenlere göre yolcu ve hasta olmayıp oruç tutabilenler önceleri serbestti; isteyen tutar, isteyen de tutmaz bir fakiri doyururdu. Sonra “فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ **Sizden kim Ramazan'ı yaşarsa, o ayı oruçlu geçirsin**... (Bakara 2/185) âyeti geldi ve bu hükmü nesh ederek ortadan kaldırdı.

## a.2. Zamirin Kaza Orucunu Göstermesi

**Onu tutabilenlere**.. âyetindeki “onu” zamirinin kaza orucunu gösterdiğini söyleyenler, iki ayrı görüş ortaya koymuşlardır:

1. Hasta ve yolcular iki kısımdır. Bir kısmı oruca dayanamazlar; bunlar daha sonra kaza orucu tutarlar. Bir kısmı da fazla sıkıntı çekmeden oruç tutabilirler. İşte âyet; bunların ikinci kısmını, oruçla fidye arasında muhayyer bırakmıştır. Fahrettin Razi, bu görüşten başkasına itibar edilemeyeceğini söyler.

Bize göre âyetin manası vücut ifade ettiğinden ona dayanılarak muhayyerlik yorumu yapılamaz.

Ebû Hayyân'a göre İmam Malik bu âyeti şöyle yorumlamıştır: Ramazan ayı gelene kadar, tutma gücü olduğu halde önceki Ramazandan kalma kaza orucunu tutmayana fidye gerekir Bu görüşü kabul etmek için delil gerekir. Bize ulaşan böyle bir delil yoktur.

2. Hasta ve yolcu olduğu için oruç tutamayanların, kaza ile birlikte fidye vermeleri gerekir. Bu yorumu aktaran Ebûbekr el-Cessâs (ö. 370 h.), kime ait olduğundan ve gerekçelerinden bahsetmemiştir.

## b. Anlamı Olumsuzu Çevirenler

Bakara 184. âyetteki “وعلى الذين يطيقونه” ibaresine olumsuz anlam verenleri yanıltan (الطاقة = et-tâkâtu) kelimesine verilen yanlış anlamdır. (الطاقة) güç ve kuvvet demektir. Kelime Türkçeye “takat” şeklinde geçmiştir. Kur’ân’da şu duayı yapmamız tavsiye edilmiştir: “رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا بَلَاءَ لَنَا بِهِ رَبِّمِز! تَكَاتِ جَتِرِيمِز يَكُؤِ بِنَا... (Bakara 2/286) Yani “zorlanacağımız yükü bize yükleme” demektir. Yoksa “gücümüzün yetmediğini yükleme” değildir. Çünkü gücümüzün yetmediği yükü yüklememe, zaten Allah’ın bir kanunudur. O şöyle buyurur: “لَا يَكْفِيكَ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسْعَهَا” **Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez.** (Bakara 2/286)<sup>16</sup>

Abdulaziz Bayındır’a göre “يُطِيقُونَهُ” ifadesi, Arapçada zamirin en yakınıni göstermesi sebebiyle tutamadığı Ramazan orucunu, daha sonra tutabilen hasta veya yolcuya fidye yükü yüklenmesi şeklinde anlaşılabilir.

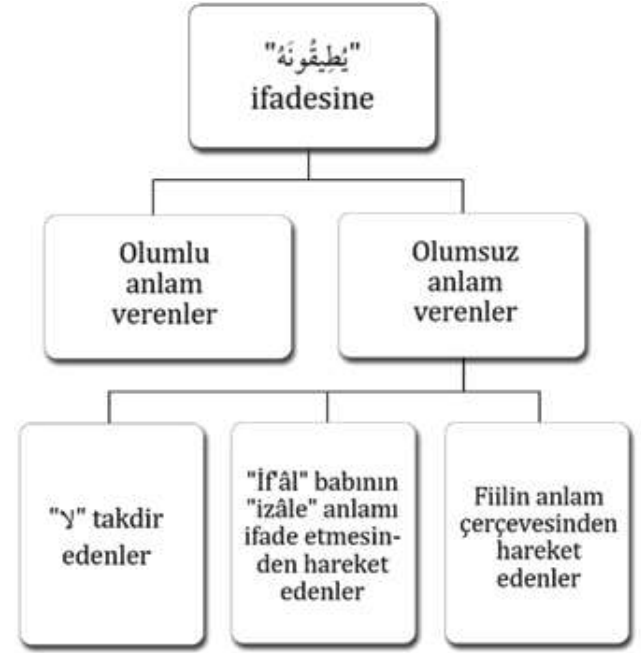
Öte taraftan oruca takati olan, zorlanmadan oruç tutabilen kimse demek olduğundan oruç tutabilecek olan herkesin, bir çaresizi doyurması yani fitre vermesi gerektiği şeklinde de anlaşılabilir.<sup>17</sup> Nitekim Abdulaziz Bayındır’ın âyete verdiği meal şöyledir:

**(Size yazılan oruç) sayılı günlerde tutulur. Sizden kim, hasta veya yolculuk halinde olursa, tutmadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Orucu tutabilecek olanların bir çaresizi doyuracak kadar fidye (fitre) vermesi de gerekir. Kim bir iyiliğin fazlasını yaparsa onun için iyi olur. Oruç tutmanızın ne kadar iyi olduğunu bilerseniz, (hasta ve yolcu olmanıza rağmen) tutarsınız.**

## 4. Değerlendirme

184. âyette geçen “وعلى الذين يطيقونه فِدْيَةَ طَعَامِ مِسْكِينٍ” ifadesinin ne anlama geldiğine dair görüş farklılıklarının temelinde “يُطِيقُونَهُ” ifadesindeki fiile ve zamire verilen anlam yatmaktadır. Bazıları fiile olumlu anlam yükleyip “يُطِيقُونَهُ” ifadesine “oruca gücü yetenler”; bazıları da

olumsuz bir anlam üzerinden hareket ederek “oruca güç yetiremeyenler, oruca dayanamayanlar” anlamı vermişlerdir. Yine bazıları ifadedeki zamir ile kastedilenin Ramazan orucu, bazıları da hasta ve yolcuların Ramazan sonrasında tuttıkları kaza orucu olduğunu düşünmüşlerdir.



“يُطِيقُونَهُ” ifadesine olumsuz anlam verenlerden bir kısmı, fiilin olumlu bir anlam ifade ettiğini kabul etmekle birlikte ifadedeki fiilin başına olumsuzluk anlamı veren “لا” harfi takdir etmişlerdir. Olumsuz anlam verenlerin bir kısmı böyle bir takdir yapmayıp fiilin olumsuz anlam ifade etmesini fiilin âyetteki kullanım şekli yani if’âl bâbının bu fiil için izâle (var olan anlamı gidermek)/selb (anlamı olumsuzu çevirmek) anlamı taşımasıyla gerekçelendirirken diğer bir kısmı da olumsuz anlamın fiilin bizzat anlam çerçevesinde bulunduğunu söylemişlerdir. Bu konudaki bakış açılarını şöyle gösterebiliriz:

Fiile olumlu anlam verenler “وعلى الذين يطيقونه فِدْيَةَ طَعَامِ مِسْكِينٍ” ifadesinin “oruca gücü yetenler bir miskin taâmi fidye versinler” anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bu

16 Abdulaziz Bayındır, Doğru Bilmediğimiz Yanlışlar, (7. baskı), s. 339 vd.

17 Abdulaziz Bayındır, a.g.e., s. 340.

görüş sahipleri âyetin bu kısmının hükmünün mensûh olduğunu, hükmün Kur'ân'ın indiği süreçte oruca dair geçici bir uygulamayı ifade ettiğini söylerler. İddiaya göre, 183. âyette geçen “كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ” şeklindeki ifade gereği oruç tutmak zorunda olan ve oruç tutmaya gücü de yetenler isterlerse oruç tutmayabiliyorlardı. İlk dönemlerde böyle bir ruhsat söz konusuydu. Bu ruhsatı kullanıp oruç tutmayanların tutmadıkları her bir oruç için fidye vermeleri gerekmektedir. İşte وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesi önceki geçici uygulamayı göstermekteydi. İddiaya göre bu geçici hüküm 185. âyette geçen “فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ” ifadesiyle kaldırılmıştı.

Prof. Dr. Abdulaziz Bayındır'ın da haklı olarak dile getirdiği gibi<sup>18</sup> yukarıdaki iddia bağlamında şu sorulara cevap verilmelidir: 184. âyet, hasta ve yolcu olup oruç tutamayanlara daha sonra tutamadıkları bu orucu tutmalarını emrederken, yani onlara oruç tutmayıp her bir oruç için fidye verme ruhsatı tanımazken oruca gücü yettiği halde tutmayanlara ruhsat mı tanımaktaydı? Yoksa hasta ve yolcu olup oruç tutmayan kişiler de isterlerse tutamadıkları oruç yerine fidye verebilmekte miydiler? Verebiliyorlardıysa hasta ve yolcu için daha sonra oruç tutma, diğerlerine tanınmayan bir hak/ayrıcılık mıydı? Yani hasta ve yolcu olmayıp keyfi oruç tutmayanlar isteseler de artık oruç tutma şansına sahip olmayıp sadece keffâret olarak fidye vermek zorunda mıydılar?

Öte yandan âyette geçen “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةً طَعَامٍ مِسْكِينٍ” ifadesinin muhayyerlik değil de vücut ifade eden yarıda olması da yukarıdaki görüş sahiplerinin gözden kaçırmamaları gereken bir ayrıntı olmalıdır. İfade, haberi hafzedilmiş isim cümlesinden oluşmakta, sübût ve devamlılık ifade etmektedir. Benzer bir ifade şu âyette de geçer:

وَعَلَى الْمُؤَلَّدِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

**...Anaların marufa uygun yiyeceği ve giyeceği, ço-  
cuğun babasına aittir...** (Bakara 2/233)

Yukarıdaki görüş çerçevesinde cevaplanması gereken önemli bir başka soru da şudur: Âyetle ilgili iddia edilen nesih Kur'ân'daki nesih şartlarına uymakta mı-

dır? Kur'ân'daki nesih örneklerinden hareketle çıkarılabilecek ilkeler ışığında buna olumlu cevap vermek mümkün değildir.

“يُطِيقُونَهُ” ifadesinin başına olumsuzluk anlamı veren “لَا (لا)” takdir ederek “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةً طَعَامٍ مِسْكِينٍ” ifadesini “oruca güç yetiremeyenler” olarak anlayanlar, ifadede kastedilen kişilerin yaşlılık yahut süreklilik arzeden hastalık gibi sebeplerle ne Ramazanda ne de sonrasında oruç tutamayanlar olduğunu söylerler.

İfadenin başına “لَا (لا)” takdiri için bir gerekçe gerekir. Bu gerekçe ya bizzat âyette ya da o âyetle irtibatlı diğer âyetlerde olmalıdır. İfadeye böyle bir takdir yapanlar gerekçe olarak İbn Abbas'tan nakledilen rivayete atıfta bulunurlar. Rivayete göre İbn Abbas 184. âyette geçen “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةً طَعَامٍ مِسْكِينٍ” ifadesinin mensuh olmadığını, kastedilenlerin kadın ya da erkek olsun ileri yaş sebebiyle oruç tutmaya güç yetiremeyenler olduğunu, bunların da tutamadıkları her bir gün için bir miskini doyurmaları gerektiğini söyler.<sup>19</sup>

İfadeye “لَا (لا)” takdiri yapma ihtiyacı, yaşlılık yahut müzmin hastalık sebebiyle oruç tutmayacakların durumunun ne olacağına dair bir arayışın sonucu olabilir. Şöyle ki hasta ve yolcuların durumunu düzenleyen âyet diğerlerinin yani yaşlılık yahut müzmin hastalık sebebiyle oruç tutmayacakların durumunu da düzenlemiş olmalıdır. “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةً طَعَامٍ مِسْكِينٍ” ifadesinin bununla ilgisi olabileceği düşünülmüş bu sebeple de “لَا (لا)”takdiri yapılmış olabilir.

Fiile “لَا (لا)” takdiri yapmayıp yine de “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ” ifadesine olumsuz anlam verenler mesela “oruca dayanamayanlar” diyenlerden bir kısmı bu olumsuz anlamı ifadede kullanılan fiilin kalıbıyla bir kısmı da fiilin doğrudan anlamıyla temellendirirler.

Söz konusu ifadeye olumsuz anlam verirken fiilin anlamından hareket edenler, “tâkat”ın bir şeye zorla güç yetirebilme durumu olduğunu, bunun da esasen bir şeye zor dayanmak hatta dayanamamak anlamına geldiğini söylerler. Bu yönüyle “vüs' (الوسع)” kelimesinin “bir şeye kolayca güç yetirebilme” halini ifade

18 Abdulaziz Bayındır, a.g.e., s. 340.

19 Buhârî, Sahih, Tefsir, Bakara, 27.

ederken "tâkat"ın "meşakkatle güç yetirebilme" anlamına geldiğini söylerler. Bunlar tâkat'ın "tatvîk, tatavvuk, tatayyuk" anlamında olduğunu söylemiş olurlar ve zaten "يَطِيقُونَهُ" ifadesi yerine "يَطِيقُونَهُ - يَطِيقُونَهُ" şeklinde şâz beş kiraatin varlığına da atıfta bulunurlar. Kur'ân'da umumiyetle "güc(ü) yetmek" anlamında "istitâ'at (الاستطاعة)" kullanılırken Bakara 184. âyette "يَطِيقُونَهُ" ifadesinin kullanılmasının bu fiilin "güc(ü) yetmek" anlamına gelmediğinin bir göstergesi olduğu da söylenir.

"Vüs' (الوسع)", "tâkat (الطاقة)" ve "istitâ'at (الاستطاعة)" kavramları arasındaki ilişkiyi belirlemek "اطاق" fiili hakkında yukarıda söylenenleri anlamamıza ve değerlendirmemize yardımcı olabilir.

"Genişlik" anlamına gelen "vüs' (الوسع)", maddi olarak "el genişliği" anlamını da ifade eder.<sup>20</sup> Nitekim pek çok âyette "mal genişliği, geniş imkanlar" anlamında kullanılmıştır. Başkomutan olarak Tâlût'un atanmasına karşı çıkanlar şöyle demişlerdir:

قَالُوا أَيُّ بَكْرُونَ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ

...O bize nasıl komutan olabilir? Başkomutanlık ondan çok bizim hakkımızdır. Onun fazla bir malı da yok!" dediler... (Bakara 2/247)

Bunu söylemekle, onun mal genişliğinin olmadığını, geniş imkanlara sahip bulunmadığını kastetmiş olmaları. Şu âyette geçen "السعة" kelimesi de geniş imkân anlamına geliyor olmalıdır.

وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ...

**İçinizden maddi imkâna sahip iyilikseverler yakınlarına, çaresiz kalanlara, Allah yolunda hicret edenlere verme konusunda ihmalde bulunmasınlar...**

(Nûr 24/22)

20 Sözlükler "Vüs' (الوسع)" için "جدة الرجل وقدره ذات يده" derler. Tanımda geçen "جدة" kelimesi de "imkanlar ölçüsünde" anlamına geliyor olmalıdır. Şu âyette kelime bu anlamda kullanılır:

أَشْكُرُهُمْ مِنْ خَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ  
Boşadığımız kadınları (iddelleri esnasında) gücünüze göre oturdunuz yerin bir kısmında oturun... (Talâk 65/6)

Şu âyet "mûsî' (الموسع)" ile "muktir (المقتير)" arasında fark olduğunu; ilkinin geniş, diğerinin kısıtlı imkanlara sahip olan kişi olduğunu gösterir:

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمْ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدْرَهُ وَعَلَى الْمَقْتِرِ قَدْرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِبِينَ

**Kadınları, mehirlerini kesinleştirmeden ve ilişkiye girmeden boşamanızın size günahı olmaz. Onlara yararlanacakları şeyler verin. İmkânı olan gücü ölçüsünde, darlık içinde olan da gücü ölçüsünde, marufa uygun olarak versin. Bu, güzel davrananlar üzerine bir borçtur.** (Bakara 2/236)

"Vüs' (الوسع)", kişinin çevreleyebildiği, kolayca yapabileceği şeyleri de ifade eder. Mükellefiyetler de bunu yani kişinin kolayca yapabileceği şeyleri kapsar. Pek çok âyette kişiye vüs'u ölçüsünde mükellefiyet yüklediği bildirilir. Bir âyet şöyledir:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُبْرِئَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تَضَارَّ وَالِدَةٌ بَوْلِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ...

**Analar çocuklarını iki tam yıl emzirsinler. Bu, emzirmeyi tamamlamak isteyen içindir. Anaların marufa uygun yiyeceği ve giyeceği, çocuğun babasına aittir. Kimseye gücünün üstünde yük yüklenmez. Çocuğu yüzünden ne ana zarara sokulur ne de baba. Mirasçının sorumluluğu da aynıdır...** (Bakara 2/233)

Kişiye vüs'u ölçüsünde mükellefiyet yüklendiği bildirildikten sonra zarardan bahsedilmesi dikkat çekicidir. Demek ki maddi olarak, kolayca yapılabilenin yani vüs'un ötesinde zarar söz konusu olmaktadır.<sup>21</sup>

"Tâkat (الطاقة)" da kişinin zorlanarak yapabildiği şeyleri ifade eder. Tâkatın yukarısı zorlanarak bile yapılamayan yani yapılması imkansız şeyleri ifade eder. Bundan dolayı bize şöyle dua ettirilir:

رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ

21 Kişinin vüs'u dışındakiyle sorgulanmasının ona zarar vermek anlamına geldiğine dair şu âyet de dikkat çekicidir:

وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارُّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَلَّحُوا فَإِنَّهُ فُتْسِقَ بِكُمْ  
Alım satıp yaptığınızda şahit tutun. Yazıcı da şahit de zarar görmesin; onlara zarar vermeniz, yoldan çıkmaz olur (Bakara 2/282)

**Rabbimiz! tâkatimizi aşan (gücümüzün asla yetme-  
yeceği) şeyleri bize yüklemeye.** (Bakara 2/286)

Tâlût'un askerlerinden bir grup

قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ

**...Bugün Câlût ve ordusuyla savaşmamız imkansız  
dediler....** (Bakara 2/249)

Yani isteseler de savaşamayacak durumda olduklarını  
anlatmak istiyorlar.

Vüs' için teklîf, tâkat için tahmîl fiillerinin kullanılma-  
sının da bu bağlamda bir anlamı olmalıdır. Mesela “لَا  
رَبَّنَا وَلَا تُخِزْنَا مَا لَا طَاقَةَ” ifadesinde teklîf, “يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا  
لَنَا بِهِ” ifadesinde tahmîl kullanılmıştır.

Teklif, sorumluluğu ifade eder. Şu âyet bunu gösterir:

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ

**Allah yolunda savaşa gir; sen sadece kendinden so-  
rumlusun. Müminleri de özendir.** (Nisâ 4/84)

Herkes gibi Nebi de kendisine emredileni yapmakla  
sorumludur. Başkaları üzerinde baskı kurma hakkına  
sahip değildir. Şu âyet bunu göstermektedir:

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ

**(Ey Muhammed) Onlara de ki “Yaptığım işe karşılık  
sizden bir karşılık istemiyorum. Ağır yükler yükleye-  
yen biri de değilim.** (Sâd 38/86)

Vüs', herhangi bir şeyi zorlanmadan yapabilme gücü-  
nü ifade ederken tâkat zorlanarak yapabilme anlamı-  
na gelir. Teklîf, vüs'un bulunduğu durumda söz konu-  
su olur. Vüs'un olmadığı yerde teklîften söz edilemez.  
Tahmîl ise vüs'un üstünde tâkat çerçevesinde söz ko-  
nusu olur.

Vüs' ve tâkat arasında, yukarıda zikrettiğimiz ilişkiyi  
teyit eden ifadelerle başka eserlerde de rastlanmakta-  
dır. Bakara sûresinin 233. âyetinin tefsiri bağlamında  
Menâr tefsirinde şu ifadeler yer alır:

Bazıları vüs'u tâkat ile tefsir ederler ki bu yanlıştır.  
Çünkü vüs' darlığın (الصِّيقِ) zıddıdır. Vüs', kolayca güç  
yetirilebilen şeydir. Ancak vüs', yapılabilir olanın son

sınırını ifade etmez. Tâkat ise yapılabilirin son sınırı-  
nı ifade eder. Tâkattan sonraki sınır yapılamaz (العَجْزُ)  
olandır. Tâkatın bittiği sınırdır...<sup>22</sup>

Bakara 184. âyette geçen “وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامَ مَسْكِينٍ”  
ifadesi bağlamında görüşleri nakleden Fahrettin Râzî,  
vüs' ve tâkat ile ilgili şöyle bir görüşü nakleder:

Vüs' tâkatın üstündedir. Vüs', bir şeye kolayca güç ye-  
tirene isim olmuştur. Tâkat ise, o işe meşakkatle güç  
“وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامَ مَسْكِينٍ”  
yetirene isim olmuştur ifadesi şu anlama gelir: “Şiddet ve meşakkatle o oruca  
<sup>23</sup>...güç yetirenlerin üzerine

Bazılarınca fiilin “أَطَاقَ” kalıbındaki “elif” harfinin “izâle”  
işlevi gördüğü iddia edilir. Böylece fiilin sülâsi kalıpta-  
ki anlamının değiştiği; “gücü yetme” anlamının “gücü  
yetmeme” anlamına dönüştüğü söylenir. Bununla,  
Arapçada bazı fiillerin if'âl kalıbındaki anlamının sülâsi  
kalıptaki anlamın neredeyse tersi bir anlam ifade et-  
tiğine dair bir kurala atıfta bulunulur. İf'âl kalıbındaki  
elif harfinin kimi zaman “izâle” yani sülâsideki anlamı  
ortadan kaldırdığı, bu durumun “طوق” kök harfli fiilin  
sülâsi ve if'âl kalıbı arasında da anlam farkı doğurduğu  
söylenir.

Arapçada bir kısım fiillerin sülâsi ve if'âl kalıbı arasın-  
da yukarıdaki iddiayla örtüşen farklar olduğuna dair  
bazı örneklerden bahsedilir. Bunun if'âl babının temel  
işlevlerinden ziyade istisnai bir durum olduğunu ka-  
bul etmek daha doğru olur.<sup>24</sup> “طوق” kök harflerinden  
oluşan “طَاقَ” ve “أَطَاقَ” fiilleri arasında farklı bir durum  
var. Kaldı ki “طَاقَ” ve “أَطَاقَ” fiilleri arasında böylesi bir  
anlam farkının olduğunu sözlüklere bakılırsa söyleye-  
ne pek rastlanmaz. “أَطَاقَ” fiilinin başındaki elif harfinin  
izâle olduğunu söylemek, pek çok fiilin anlamını kök-  
ten değiştirmek olur. Bunu “طَاقَ” ve “أَطَاقَ” kök harfle-

22 Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Menâr, II, 327.

23 Fahrettin Râzî, Tefsîr, II, 248.

24 Öte yandan örneklerdeki fiiller ile “طوق” kök harfli fiil arasındaki farkı kaçırmamak gerekir. Mesela “شغفي” kök harfli fiilin “شغفي المريض” şeklindeki kullanımı “hastanın iyileşmesi”, “شغفي المريض” şeklindeki kullanımı ise “hastanın kötüleşmesi” anlamına gelir. Görüldüğü üzere if'âl babında elif harfi “izale” anlamı taşımakta ancak sülâsi kalıpta lazım olan fiil if'âl kalıbında müteaddide dönüşmemektedir. Oysa if'âl kalıbının temel işlevi tadiye yani fiile geçişlilik sağlamaktır. O halde if'âl kalıbının izale işlevi görmesi fiili müteaddi yapmadığı durumlar için geçerlidir.



rinden gelen iki fiil arasındaki irtibata dikkat çekerek izah edelim. Bunu da iki ayrı fiil (طوع ve طوق) arasındaki ilişkidenden yola çıkarak yapalım.

"Tav' (طوع)", "gönülün/kalbin boyun eğme durumu"dur. Zıttı "gönülsüzlük" durumudur. Ferâhîdî fiil hakkında şu bilgiyi verir:

"Tav', gönülsüzlüğün (kerh) zıddıdır. "Bu işi gönüllü ya da gönülsüz olarak yapacaksın (لَتَفْعَلَنَّ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا)" şeklindeki kullanım bunu gösterir. "طوعاً" ve "كَرْهًا" mastarlarının yerine her iki fiilin ism-i faili olan "طَائِعًا" ve "كَارِهًا" kelimeleri kullanılarak da aynı anlam ifade edilmiş olur."<sup>25</sup>

Aynı kullanım Kur'ân'da da vardır. Fussilet sûresinin 11. âyeti şöyledir:

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

**Sonra duman halinde bulunan gökyüzüne yöneldi. Göğe ve yere 'isteyerek ya da istemeyerek gelin' deyince her ikisi de "gönüllü olarak geldik" dedi.**

Görüldüğü üzere âyette "طوعاً" ve "كَرْهًا" kelimeleri birbirinin zıttı olarak kullanılmıştır. "Tâ'at (الطَّاعَةِ)" itâ'atta ki eylemin adıdır. Kelime Kur'ân'da bu anlamda şöyle geçer:

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُفْسِمُوا طَاعَةً مَعْرُوفَةً إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّهُمُ إِنَّمَا نَبَأُوا بِاللَّهِ كَذِبًا

**Emir verirsen, mutlaka savaşa çıkacaklar" diye olanca güçleriyle Allah'a yemin ederler. De ki: "Yemin etmeyin, olması gereken gönülden bir bağlılıktır. Çünkü Allah yaptıklarınızın iç yüzünü bilir. (Nûr 24/53)**

Bu fiilin if'âl bâbından mastarı olan "itâ'at (إِطَاعَةٌ)" ise bu hali eyleme dökmedir. Birine "bu işi isteyerek ya da istemeyerek yapacaksın (لَتَفْعَلَنَّ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا)" denildiğinde o kişi o işi isteyerek yaparsa itâ'at gerçekleşmiş olur (إِنَّمَا مَضَىٰ فِي أَمْرِكَ فَقَدْ أَطَاعَكَ). Fiilin Kur'ân'daki if'âl bâbındaki kullanımları da bunu gösterir. Allah'a ve Rasûle itaat-

ten bahsedilen tüm âyetlerde gönülden boyun eğme (eyleme dökme) anlamı vardır. Bir âyet şöyledir:

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا (08) وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّنُونَ فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا (18)

**Rasûle gönülden boyun eğen Allah'a gönülden boyun eğmiş demektir. Her kim de yüz çevirse ey Elçi bil ki seni onlara bekçi olasın diye elçi yapmadık. "Bizim bağlılığımız gönüldendir" derler. Fakat yanından çıkınca içlerinden bir kısmı, geceleyin senin dediğinden başka şeyler tasarlarlar. Allah onların tasarladıklarını yazar. Onlara karşı dikkatli ol ve Allah'a güven. Dayanak olarak Allah yeter. (Nisâ 4/80-81)**

Yukarıdaki ilk âyette fiilin if'âl kalıbı geçmiştir. "İtâ'at" bu kalıbın mastarıdır. "Gönülden boyun eğme eylemi"ni ifade eder. İkinci âyette de "tâ'at" kelimesi geçmiştir ki bu da fiilin sülasi kalıbının ismidir. İki kalıbın anlam farkı vardır. Bundan dolayı "tâ'at" kelimesine "gönülden bağlanma hali" anlamı verilmiştir.

"Tavk (طوق)", "herhangi bir şeyi yapabilme gücüne sahip olma hali"dir. Fiil, "bir şeyin bir kişinin gücü dahilinde olma hali"ni ifade eder. Bu, fiilin "çevreleme" anlamıyla da örtüşür. Nitekim fiilin âyette geçen tef'îl kalıbındaki şu kullanımında çevreleme anlamı oldukça belirgindir.

وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

**Allah'ın ikram olarak verdiği şeylerde cimrilik edenler, onun kendileri için hayırlı olacağını sanmasınlar. Hayır, bu onların aleyhine olur ve cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanır. Gökler ve yerdeki her şey Allah'a kalacaktır. Yaptıklarınızın iç yüzünü bilen Allah'tır. (Âl-i İmrân 3/180)**

Fiilin if'âl babından mastarı olan "itâkât (إِطَاعَةٌ)" bunun yani "herhangi bir şeyi yapabilme gücüne sahip olma hali"nin eyleme dönüşmesini ifade eder.

25 Ferâhîdî, Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. Amr (ö. 175/791), Kitâbü'l-ayn, İrân, 1409, "t-v-a" md.



İf'âl kalıbından mastarları "itâ'at (إِطَاعَةٌ)" ve "itâkat (إِطَاقَةٌ)" olan iki fiilin benzer yönleri vardır. İlkini sülasi kalıptan mazi ve muzarisi "طَاعَ يَطُوعُ" şeklinde gelirken ikincisinin "طَاقَ يَطُوقُ" şeklinde gelir. Her ikisi de "birinci bab"dandır ve "ecvef-i vâvî"dir. Öte yandan her ikisinin de hem sülasi hem mezidi müteaddidir. Ortak bir başka özellik, iki fiilin de sülasi kalıptaki anlamlarının içsel olmasıdır. Yani "kalbin boyu eğme hali" ve "bir şeyin bir kişinin gücü dahilinde olma hali". Benzer şekilde her iki fiilin mezit kalıbının anlamı sülasi anlamdaki halin eyleme geçme anlamına dönüşür. Yani "kalbin boyu eğme hali" "gönülden boyun eğme eylemine", "bir şeyin bir kişinin gücü dahilinde olma hali" "bir şeye güç yetirebilme eylemine" dönüşür.

Dolayısıyla "أَطَاقُ" fiiline if'âl kalıbına girmesi sebebiyle izâle anlamı yüklemek, yani sülasi halde bir şeye güç yetirme anlamı verip if'âl kalıbında güç yetirememe anlamına dönüştürmek mümkün gözükmemektedir.

## 5. Sonuç

"وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَ" ifadesi orucu zorlanarak da olsa tuta-

bilenler anlamına gelmektedir. Bu, kendilerine ruhsat verilen hasta ve yolcular yani üst sınır dikkate alınarak Ramazan ayında oruç tutanların yerine getirecekleri fidyeyi düzenlemektedir. Fıtır sadakası olarak bilinen mükellefiyetle ilgilidir. Fidyenin telafi yönü vardır. Fıtır sadakası ile ilgili şu rivayet fidyenin bu yönünü ortaya koymaktadır:

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre "Rasûlullah fitreyi, oruçlunun ağzından çıkabilecek olan boş ve çirkin sözler için bir temizlik ve çaresiz kalmış kişiler (miskinler) için yemek olsun diye farz kılmıştır. Kim onu (bayram günü) namazdan önce verirse makbul bir zekât olur. Kim de namazdan sonra verirse sadakalardan bir sadaka olur."<sup>26</sup>

Bu rivayet, "وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَ" ifadesi ile müzmin hasta ve aşırı yaşlılar arasında irtibat kuran İbn Abbas mesnedli rivayetlere tercih edilmelidir. Vüs'un üzerinde bir mükellefiyet olmayacağına dair ilke düşünüldüğünde bu kişiler zaten oruç tutmakla mükellef değil ki tutamadıkları oruç için fidye versinler. Öte yandan fıtır sadakasının yukarıdaki rivayetin dışında Kur'ânî bir temeli olmalıdır. Gelenek fıtır sadakasını sünnetle teşri kılan hükümlerden biri olarak görse de Kur'ân dikkate alındığında Nebî'nin teşri yetkisi yoktu. O halde Rasûlullah'ın farz kılması, Allah'ın farz kıldığını Nebî'nin kendi diliyle ifade etmesi anlamında olmalıdır. Allah'ın farz kılması da "وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَ فِدْيَةَ طَعَامٍ مِسْكِينٍ" ifadesi olmalıdır. Zaten rivayette geçen "فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم" şeklindeki ifade anlatılanlarla örtüşmektedir.

Son olarak Bakara suresinin 184. âyetine şöyle meal verebiliriz:

**(Size yazılan oruç) sayılı günlerde tutulur. Sizden kim, hasta veya yolculuk halinde olursa, tutmadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Orucu tutabilecek olanların bir çaresizi doyuracak kadar fidye (fitre) vermesi de gerekir. Kim bir iyiliğin fazlasını yaparsa onun için iyi olur. Oruç tutmanızın ne kadar iyi olduğunu bilerseniz, (hasta ve yolcu olmanıza rağmen) tutarsınız.**

26 Ebû Dâvûd, Zekât, 18.